

TIKKAKISAA JA OMENAUrheilijoita – SEIKKAILUJA URHEILUKÄSITTEEN ÄÄ- RIRAJALLA

Kuinka ollakaan, jostakin tuntemattomasta ulottuvuudesta puikahti outo spaniardi, columbustieteilijä kartoittamaan meidän kolmiulotteista, telluurista elämänmuotoamme. Ajankohdasta johtuen havainnoinnin kohteeksi valikoitui Naisten kymppi, kymmentuhatpäisen naisjoukon hilpeä juoksu oheistapahtumineen keväisessä Kaivopuistossa.

Raporttia valmistellessaan humanoidi oppi kielen ja pääsi lopulta myös puheisiin kohderyhmänsä kanssa, kysymään suoraan tilaisuuden merkitystä. Hämmästys oli suuri. Kaikkea muuta astroetnologi oli osannut epäillä juoksutapahtuman tarkoitukseksi, mutta ei sitä, että joku pitäisi sitä ensisijaisesti jonakin "liikuntana".

Mitä mieltä tutkijamme olisi ollut "urheilusta" – juuri päättyneistä kiekkokisoista Tukholman Globenissa – sitä ei mestaruusjuhlien hulinassa Helsingin Kauppatorilla huomattu kysyä. Paremman tiedon puutteessa esitän seuraavassa muutamia arvauksia tämän esittämättä-jääneen kysymyksen vastauksesta. Käytän avukseni neljättä ulottuvuutta, aikaa, eli historiallisia esimerkkejä urheilun hämäriltä reuna-alueilta. Varsinkin urheilun sanastoon liittyy suomen kielessä historiallista monimerkityksellisyyttä, jota ei ole pidettävä niinkään rikkana rokassa kuin semanttisena ja potentiaalisesti myös sosiaalisena rik-kautena.

SANAN VÄÄRINKÄYTTÖÄ

Totista urheiluväkeä tällainen kielen häiläkyys on kiukuttanut, kun vuosisadan alussa heidän harrastuksiaan ei muutenkaan otettu vakavasti sen enempää säätyläisten kuin maaseuturahvaan piirissä. Useammin kuin kerran jouduttiin huomauttamaan ikävästä tavasta tuolloisissa päivälehdissä. Ilkitöiden ja pikku varkausten selostuksiin lisättiin usein huvittavaksi tarkoitettu peräkaneetti, kuten: "moiset urheilijat sietäisivät saada kelpo rangaistuksen". Joskus tällaiset sankarit saivatkin "urheilustaan hyvin ansaitun palkinnon".

Kiinni jääneistä pikkupojista tehtiin näissä uutisissa "omenaurheilijoita". Omenia kun sai perinteisen maalaisen oikeustajun mukaan varastaa, nauriita ei (tosin naurisvarastakaan ei hirtetä). Siihen vedettiin urheilun eli turhanpäiväisyyden (luksuksen) ja elämänvälttämättömyyden raja siihen aikaan.

Kuinka toisin oli järjestys muinaisessa Eedenin tarhassa omenan suhteen, voisi huomauttaa, ja merkityksensä on silläkin. Hedelmää kantava puu on vanha ellei suorastaan vanhin kiinteän, paikkaan ja sukuun sidotun eli periytyvän omaisuuden muoto, ja tällaisesta puusta varastaminen niin ollen yhteisön vanhin rikos, "perisynti". Suvussa perintönä kulkenut puu on ollut mahdollisesti myös jonkinlainen toteemi, malli tälle suvulle ylipäänsä eli sukupuu, ja paratiisillinen synty näin ollen rikos tätä puuta eli ensimmäisiä sukulaisuussääntöjä vastaan (Russell). Tämä on tietenkin pelkkää spekulatiota, teoreettista luksusta ja käsiteurheilua. Mutta koskaan ei tiedä, mitä mistäkin voi kostua. Tulemme artikkelin lopulla törmäämään vielä toiseenkin puuhun toteemina ja tällä kertaa aivan urheilun rajalla.

"Porttia" harrasti vuosisadan alussa, urheilun rajalla, herraskainen ja "ruottia puhuva" väestönosa. Tavallinen kansa "voimisteli". Kun "urheiluun" alettiin vähitellen totutella, siinä pitkään tunnettiin sivumakuna tietty vaaran uhka eli häivähdys alkukantaisen vietinomaista koetteluhenkeä. Paljastuupa brittiläisenkin gentlemanniurheilun pinnan alta raaputtamalla samaa dismeriittiä. Kantasanan *disport* voi suomentaa muotoon "jättää työnsä", "kääntyä pois vakavista toimista". Toki urheiluun jo silloinkin on "liittynyt kunnianhimoinen pyrkimys saada jollakin vissillä alalla jotakin erikoista ja erinomaista aikaan" (Suomen Urheilulehti 1916/17, 588).

HISTORIAA URHEILUN HÄMÄRÄSSÄ

Tätä omalaatuista pyrkimystä erinomaisuuteen tukee löytämäni, onnekkaan kattavana säilynyt aineisto eräästä vuosikymmenien takaisesta kylänuorison kisailuperinteestä, joka kukoisti aikansa kesäisessä Keski-Suomessa, hieman kyläkeinojen lahoamisen jälkeen. Sitten katkesi ja kuihtui pois sekin, ehkä kuitenkin vain talviunille, kuten perinteen sitkeä tapa on, herätäkseen joskus tuoreena innovaationa uuteen eloon ja uuteen kukoistukseen.

Oikeata urheilulajia "olympian peleihin", joista lehdissä jo kirjoiteltiin, ei tästä kilpailusta koskaan tullut – potkukelkkailun, köydenvedon ja pussijuoksun tapaan.

Puuttuiko sopiva, hivenen akateemista tai sotilaskasvatusta saanut jalostaja, paikallinen viktor balck tai lauri pihkala kodifiomaan lajista hovikelpoinen? Ehkä aivan näinkään ei voi sanoa. Niinä kolmena vuosikymmenenä, joina lajiperinnettä innolla ylläpidettiin, sille oli alusta alkaen ominaista hämmästyttävän järjestynyt muoto ja selkeä työnjako. Kilpailulla oli pysyvä johtonsa, oma lehdistönsä, jopa punainen risti ja "järjestysnaisensa", kuten säilyneissä valokuvissa toimitsijoiden käsivarsinauhoista voi lukea.

Päätelmäni perustuvat näihin käpristyneisiin valokuviin ja varsinkin kyseisen "urheilutapahtuman" – kuten se jo itseään kutsui – tiimoille synnytetyn kisalehden vuosikerroista. Niistä saa varsin eriytyneen kuvan sekä tuon ajan ja että tämän erityisen alakulttuurin käytöskoodeista ja mentaliteetista. Olen tavoittanut myös muutamia veteraaneja, mutta heidän lausuntojensa luotettavuutta heikentää se, että kertomukset poikkesivat toisistaan – esimerkiksi tapahtumissa usein painottuvan "tatsiröökkin" eli Sport-savukkeen kohdalla. Joidenkin informanttien mukaan kyseessä oli Puolasta tuotu (salakuljetettu?) halpa tupakkamerkki, toisten mielestä itse kääritty sätkä, missään tapauksessa ei kuitenkaan filtterisavuke. Haastatteleman lajiveteraanit eivät myöskään halunneet tulla mainituksi nimeltä tämän sinänsä arvostamansa perinteen yhteydessä.

Tärkeimmän todistuksen tarjoaa näin ollen lajilehti – kansanomaisen groteskilta (rabelaismaiselta) nimeltään HIKIPIERU – ja sen toimituksen näppäilemät ja visusti tallentamat kuvat ja lasinegatiivit.

Tutkimusasetelmani on seuraava. Kisatapahtuma ja sen taustalla vaikuttava hengenlaatu on meille nykyihmisille ehkä jo niin kaukainen

ja vieras, että jokainen näennäisen merkityksetönkin yksityiskohta on otettava tulkinnassa vakavasti. Ilman kulttuuritutkimuksen viimeaikaista uskaltautumista lukemaan inhimillistä toimintaa "tekstinä" myös rivien välistä, ja ennen kaikkea ilman ns. Hollo-Jokipiin paradigmaa en olisi tohtinut aineistooni tarttua. Millä tahansa teorialla se ei puhkeaisikaan puhumaan. Sen faktoihin on sekoittunut ikivanhaa ugrilais-slaavilaista luonnonmystiikkaa, moneen kertaan kierrätettyä uudempaa perinnettä ja "intertekstuaalisuutta" (Kristeva), raamattua ja euroviisuja, Aleksis Kiveä ja uudempia mestareita, sekä kaiken kukkuraksi runsaasti Mihail Bahtinin iloksemme jo aikaa sitten käsitteellistämää naurukulttuuria (*smekhovaja*).

MAAGISTA KISAILUA

Paljon löytyy meille tuttuakin. Ränssin "kansainväliset avoimet mestaruuskilpailut" – avaa vaatimaton, käsinpainettu lajilehtinen ensimmäisen numeronsa 13.6.1979. Lehden kuvaamat kisat on pidetty jo edellisenä kesänä, samana kuukaudenpäivänä kuin nytkin alkavat. Käy

ilmi, että kisat alkavat aina täsmälleen kello 13.13. Arkaainen lukumagia näyttää olleen tapahtuman pysyvimpiä piirteitä.

Muutakin maagista liittyi ensimmäisiin kilpailuihin. Lehdestä voimme lukea, kuinka: "Kilpailu ratkesi sen jälkeen kun Mäkelät noituivat taulun. Käsittämätön jännitys täytti kilpailualueen. Mutta Esko astui areenalle Sport-savuketta poltellen ja näkkäriä pureksien, asetti tikat ilmaan, ja taika toimi."

Perään on lisätty sulkuihin: TAIKOMISOHJEET KIRJASTA TARU SORBUKSEN HERRASTA.

Mikä on totta, mikä silkkaa suurentelua – se ei näistä dokumenteista aina käy selväksi. Toki tutkijan on opittava elämään tämän kanssa ja epäilemään jopa kaikkein itsestäänselvintä, sitä nyt varsinakin. Kilpa-asujen semioottinen tulkinta on kuitenkin epäonnistunut toistaiseksi jopa kaikkein paatuneimmilta barthesilaisilta, nuoremman polven "kenkäsosiologiasta" puhumattakaan.

"Naisijakin oli Minski & Auli", luemme edelleen. Kisojen esimö-dernia alkeellisuutta korostaa sekin, että miehet ja naiset, eri ikäiset ja kokoiset koko perinteen ajan kilpailivat yhdessä ja samassa sarjassa. Kyseessä ei siis ollut mikään markotapiomainen, pelkkien harjastukaisten "miehisten miesten" juttu kesäisen luonnon helmassa, emänniltä karussa.

Mutta ennen kaikkea numeerisesti ensimmäisen kilpailun tulokset ovat vielä esiurheilullisen summittaiset, kuin hölmöläissadusta. Epäilemättä sekin aluksi riitti vallan hyvin:

kilpailija tulos

I	ILARI M.	ENITEN
II	ESKO M.	MELKEIN YHTÄ PALJON
III	FLAME M.	EI IHAN NIIN PALJON

Vertailukohtana voisi viitata Sakari Pälsin samanaikaisissa pohjankävijän päiväkirjoissaan kuvaamiin lamuuttien päiväntasausjuhliin Itä-Siperian ylätasangoilla, joissa syötiin, tanssittiin ja harrastettiin porolla-ajoa nuorten miesten kesken. Sillä kerrallahan heimon vanhimmat pitkän pohdinnan jälkeen julistivat ajokilvan voittajaksi hyvänä ajajana pidetyn miehen, joka ei edes ottanut osaa kyseiseen

kilpaan. Tätä Pälsi harmissaan mutta kansatieteilijän ymmärryksellä kommentoi:

"Kaikilla pohjoisilla kansoilla on kiistasäännöissään sama puutteellisuus, ei kyetä täsmällisesti määräämään voittoa. (...) Pohjanperäläiset eivät osaa kilvotella tulosten toivossa eivätkä palkintoja tavoitellen, mutta he antautuvat kiistaan itsensä urheilun vuoksi, tyydyttääkseen liikunnan tarvettaan, purkaakseen liikavoimaansa ja virkistääkseen mieltään."

Kuvaamaani perinteeseen, jos mihin, pätee tämä Pälsin havainto luonnonkansojen kryptisen orastavasta urheiluhenkisyydestä. (Vihjeestä olen kiitollinen kirjallisuusmies Pulakalle, joka itsekkin kerran kuuluttajana otti osaa puheena olevaan Ränssin tikkatapahtumaan.) Käsitteellisesti joudun kuitenkin vielä parsimaan Pälsin huomioita.

RÄNSSIN AVOIMET MESTARUUSKILPAILUT

Maisemaltaan hallussani oleva kuva-aineisto viittaa syvälle maaseutuun, tarkemmin katsottuna jonkinlaiseen asumisyhteisöön tai maakommuuniin (entiseen Kuikan Ränssin tilaan, veteraanit kertovat).

Kilpaan osallistuneiden joukosta, mikä tässä vaiheessa jää alle kymmeneen henkeen (saavuttaen viidensissä kisoissa jo 45 ja parhaimmillaan jopa 60 henkeä), erottuu oitis paikallisesti tunnettuja kansanmuusikkoja – kuten Yari, uusromanttisen "Se"-yhtyeen sielu, samoin Velkka legendaarisesta "Velkan Kelkka" –kokoonpanosta sekä myöhemmin, joskin sitäkin säännöllisemmin huomattava historiallinen huuliharpunsoittaja Parkkos–Timppa.

Jo ensi riveillään lajilehti suitsuttaa, kuinka kisat "keräsivät hirveän hyviä heittäjiä tikalle". Oli tultu "mittaamaan käden ja silmän tarkkuutta jalossa tikanheiton taidossa". Mutta pelkälle tarkkuudelle ei näinkin sitkeää perinnettä suomalaisessa maisemassa olisi saatu pystytettyä. Jatkuvuuden salaisuus on keksinnössä, jolla tikanheitosta onnistuttiin kehittämään myös vaativa kestävyyslaji. Siten saatiin osanottajajoukosta seulottua, kuten kansan kesken mieluusti rehvasteltiin, "suurväkevin".

Kisaan kuului näet "karsinta", kuten sitä tässä vaiheessa kutsuttiin. Siitä todetaan karskisti, että se "tuotti eräille osanottajille vaikeuksia mutta sisulla ja hampaat irvessä he näyttivät". Karsinnan juoni ei aluksi täysin selviä dokumenteista (punaisen etiketin värikuvissa toistumista lukuunottamatta), joten siirrän sen tarkemman selostuksen vaiheeseen, jossa kisaorganisaatio tai tarkemmin sanottuna "veteraanit" laativat kilpailulle kirjalliset säännöt.

Silloin selviävät seuraavankin selostuskohdan tarkemmat nyanssit ja syysuhteet. "Hymypoika Kinanen taitaa kyllä olla hepuloluokan heittäjiä, sillä tikat eivät tahdo pysyä kädessä."

Tässä riittää todeta, että vielä toistenkaan Ränssin kisojen kulku ei kehity juuri improvisoitua hauskanpitoa kummemmaksi. Kilvoittelun rationalisoituminen ja sekularisoituminen, jotka Allen Guttmann maxweberimäisen nerokkaasti kiteytti teoksessaan "From Ritual to Record – The Nature of Modern Sports" (1972), on vielä edessäpäin, vaikka selvää byrokratisoitumista kisassa jo havaitaankin. Tunnelmaa tämä ei kuitenkaan haittaa, vaan se kohoo sitäkin korkeammalle. "Seireenilehdossa vallitsevasta hevosmehtähiestä huolimatta", kuten TOINENKIN HIKIPIERU raportoi. "Mestari asettui lankulle järkätämättömän rauhallisesti kuin hevonen mehtään."

Kuvista näkyy, että tilaisuus alkaa kerätä yhä runsaammin yleisöä. Paitsi ajallisesti karsinta tai "valmistautuminen", joksi nimike pian vaihtuu, rajataan myös tilallisesti. Vain toimitsijan seurassa saa

kilpailija poistua tältä toistaiseksi lähinnä symbolisesti rajatulta aika-tila-segmentiltä. Mutta näinkin kantaa laji kortensa yhteiskunnan yleiseen "spatiaaliseen rationalisoitumiseen" (ilahtuisiko urheilumaan-tietelijä John Bale, vai pudistelisiko päätään?) Kuulutusta varten on ympäri pihaa sykkyröity sähköisiä äänentoistolaitteita, roudarien muassaan tuomia. Muusikereja on myös saapunut aina pääkaupunkia myöten. Tuhti levymoguli Atte Blom tunnistuu eräästä pihapöydästä, samoin Pekka Aarnio, nuoruutensa agitprop-laulajana työväeniltamia kierrellyt tuleva kisaveteraani ja -kuuluttaja.

Järjestyksessä toisen tikkakisan voittaa Toropainen 143 pisteellä. Järjestelmälliseen valmentautumiseen viitataan ensi kerran. "Taas kisojen päätyttyä hakeutuvat kilpaveikot eri puolille maailmaa harjoittelemaan. Ehkäpä ensi vuonna???"

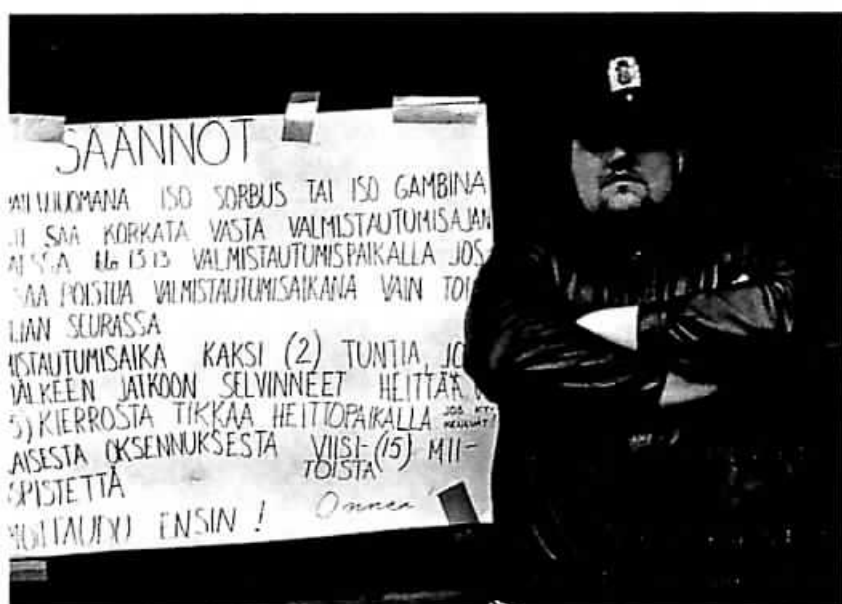
TYYLI KRUUNAA KAIKEN

Olen käynyt läpi eri vuosien tikkakuvia löytääkseni merkit lajin "konfiguraatiota" (Eichberg) ravistelleesta ilmeisen sinnikkästä artikulaatiokamppailusta tai ainakin ongelmasta. Tähänkään veteraani haastattelu ei tuo merkittävää lisävalaisua. Yksimielisesti ongelma kuitenkin sanallistettiin "vehtaamiseksi" – salliako vai kieltää tämä heittoihin pesiytynyt tyylin ja rituaalin elementti. Modernistit halusivat pelkistää lajin pelkkään määrälliseen ulottuvuuteensa, kuten jenkit mäkihypyn 1920-luvulla. Tyylin kanta kuitenkin voitti traditionalistien ja postmodernistien epäpyhin yhteisäänin. Päätös – "Kisapaikalla saa vehata" – kirjattiin vuoden 1985 kisaan lähdetessä. Silloin oli jo siirrytty kilpailujen kultakauden maisemiin luonnonkauniin Kairahtajärven rannalle.

Muita uusia sääntöjä tuolloin olivat: "Kuulutuksen jälkeen on 3 min. aikaa tulla paikalle, jos ei ilmesty, niin vuoro nollataan", "Veteraaneille jäädytetyt numerot" (joista Yarille haluttu 13) sekä "Kikka Rytönen ei saa ikinä tulla kisapaikalle".

Vehtaamisen merkitys varsinkin lajin yleisöystävällisyyden kannalta selviää, kun keksii mitä jo sitä ennen, valmistautumisen aikana, varsinaisesti tapahtui. "Henkisistä harrastuksista päällimmäisenä on tupakanpoltto", aviisi kertoo. Lisänä tulevat "monipuoliset puheenaiheet". Euroopan Unionista oltiin vuonna 1990 muun väestön tavoin

kahtaa mieltä. "BRYSSEL voi joutua tiukoille veteraanien päätösten kanssa", päätoimittaja aprikoi, mutta jatkoi optimistisesti: "Euroopan heittäjien puolesta toivon, että se taipuu."

"Raittiusaatteesta ei ole puhuttu", ja sen ymmärtää. Kilpailun alkamisen vuoden 1982 kisalehti kuvaa seuraavasti: "13.13 ja jännitys huipussaan. Sorbuspullot tärisivät heittäjien käsissä. Kunhan nyt ei vain vaahtoaisi tuo juoma. Nyt kajahtaa kisafanfaari, pullot korkataan, kansa hurraa. Suuri hetki on koittanut."

Lankulle ei tässä lajissa astuttu oikopäätä ja kylmiltään. Ensin oli päästävä oikeaan, arkaaisen kollektiiviseen ajantajuun ja tunnelmaan. Valmistautumisella tavoiteltiin jotakin suorastaan pyhää, kuten kuudensien kisojen lajilehden palstalla "Sorbuksen satuja" riimitellään: "Alussa SUURI PIHLAJA loi SORBUKSEN ja TIKAT, ja RUUTTI (suosittu paikallinen kansankuppila – kirj. huom.) oli autio ja tyhjä, ja SORBUKSEN HENKI liikkui Kairajärven yllä. Ja SUURI PIHLAJA sanoi: Tulkoon kisat. Ja kisat tuli. SUURI PIHLAJA näki että kisat olivat hyvät ja korkkasi itsekin, lopetti sateen. Ja tuli puoli-päivä ja tuli 13.13, KISAFANFAARI."

Oli tuskin itsekehua todeta, että "hilpeä ja tapahtumarikas kaksikuntinen ei tuottanut pettymystä kisayleisölle tälläkään kertaa". "Kisa-

veikot osoittivat todellista urheiluhenkeä monin maljapuhein, yhteislauluin sekä tanssi- ja performance-esityksin."

Kun säädetty valmistautuminen ja siihen kuuluva "kilpailujuoma" oli nautittu, seuraa heittokisa ja sitä ryydittävä vehtaaminen. Lehti seuraa herpaantumattoman valppaana: "Kilpailu sujuu alusta asti jouheasti, aivan kuin tuttuja polkuja astelisi jokainen kisaveikko. Vaan tuleepa vuoroon Paajas-Kapo, vaan missä on Kapo. Tuollahan hän jo tulee ja tulee ja tulee ja on paikalla. Saa tikat heittäjän käteensä, tutkii niitä, etsii katseellaan taulun ja valmistautuu heittämään. Ei, täytyy vehata. Onko tuo muinaissuomalainen metsästysriitti, vain rummun säestys puuttuu tanssista. Viimein hän on valmis ja tikkanuoli lentää, muutaman askeleen koreografia ja taas suihkii ilmassa punainen vasama. On syntynyt uusi ennätys, vehtauksen Ränssin ennätys. Muitakin yrittäjiä on, vaan kalpenevat."

Ollaan lähellä suuren urheilujuhlan huippua, ja mieleen kaihertuu kade menneitä sukupolvia kohtaan. Onneksi voi sentään tukeutua välilliseen kokemukseen, antaumuksella toimitetun lajilehden dokumentointiin, vaikka tietääkin kellastuneen paperin välittävän vain kal-

vakkaan kuvan kisan todellisesta oraalisesta rikkaudesta. Mitä kokeuksena tarkoittikaan, että kuulutus tapahtuu seitsemällä kielellä – mihin tekee jopa mieli uskoa. Mikrofonin varressa on nimittäin P. Aarnio, "veteraanikuuluttaja, Sorbusen punainen ääni, maailmankansalainen, puhemiesten paavi", ja varmaan myös Väinämöisen ja Pekka Tiilikaisen sukua. "Ilman häntä olisivat kisat kuin SORBUS ilman etikettiä".

Entä itse kisa sitten. "Taistelu on kovaa, mutta rehtiä. Iloisesti urheilijat tarjoavat toisilleen ryyppyä tai kahta, niin sydäntä lähellä on lähimmäisen kunto." Mutta "Esa ei heitä housujaan. Tytöt huokaavat pettymyksestä", lehti kommentoi ja heittäytyy kliimaksiin. "Kilpailijat näyttävät todella eläimiltä."

MUSTIA PILVIÄ TAIVAALLE

Näinkään maalaisen luonnonläheinen kisa ei voinut lopulta välttyä urheilun rautaisilta lainalaisuuksilta. Säännöt käyvät yhä tarkemmiksi. Jopa "suulle suuteleminen" tyttö- tai poikaystävän kanssa julistetaan valmistautumisen aikana kielletyksi. Siinä piili juksaamisen mahdollisuus.

"Doopingit" – lehdessä lopulta seisoo kuin veret pysäyttäen. Niihin sortunut "saa viisitoista miinuspistettä", ja vielä varmennukseksi: "jokaisesta". Valonarkaa, kieroä kemiaa siis täälläkin ... mutta ei, tarkempi tutkiskelu paljastaa, että kyseessä onkin kilpailijan tahdosta riippumaton, traditionaalinen ns. laattasyylki, joka säännöissä lopulta käännetään lajin yhdeksi voimavaraksi.

Niinpä kisalehti hieman rintaa röyhistellen paljastaa, että: "Tikkakisoja on ehdotettu Kreikan satavuotisjuhlaolympialaisten näytöslajiksi esimerkkinä puhtaasta urheilusta. Kuuluuhan kisojen luonteeseen olennaisena osana SORBUS-juoma, joka vastaa urheilun puhtausvaatimuksia kaikkialla maailmassa. Olympiakomiteakin on huomannut, että doopingia ei ole se mikä menee sisään vaan se mikä sieltä mahdollisesti pulpahtaa ulos." – Liekö jälkimmäisen kommentti mahdollista lukea myös ironiana isoa ja vakavaa mutta toivottoman kaksinaismoralistista urheilujärjestelmää kohtaan.

Yleishuomiona voi todeta, että kaupallisuus ja seksi sekä mainokset lisääntyvät lajin piirissä samassa suhteessa kuin lajilehden sivumäärä kasvaa. "Soppa ja sportit – elämän valttikortit", "ALKO – tikkakisojen virallinen juottaja", "Cinzano in corpore sano", "He ottivat osaa. Mekin otamme..."

Suuresta maailmasta omaksuttiin myös puhe- ja reagointitapoja, kuten huippu-urheilulle tyypilliset selittelyt, vaikka usein toki traves-tiana: "Turbo ei kestänyt kuumuutta" (Hemppa). Tyystin ei modernisaatio kuitenkaan pystynyt perinteen kittejä murentamaan. Tikkailija heittäytyy mieluusti vaikka kuinka keksityn joukkueen (Mäkelän veljekset, Pelekija) suojaan, itseään suuremman me-kokonaisuuden osaksi. Varsinkin voittaja on ujo ja vaivautunut eikä tunne oloaan turvalliseksi näin yhtäkkisen rajussa individuaatiossa ja erottautumisessa yhteisöstä. "Eihän tämä minun voitto ole" – selitti Ikone 9. kisojen voittajahaastattelussa – "vaan tämä on nimenomaan Pelekian, koko joukkueen." "Kyllä se oli ihan joukkuekisa." Niin teki heimo-tunne vielä vastarintaa nykyaikaisen raa'alle suoritusperiaatteelle.

Näin hellyttävä esi-yksilöllisyys tuo väistämättä mieleen, mitä nimimerkki U.K. "Suomen Urheilulehdessä" vuonna 1913 muisteli isoisa- ja -äitisukupolven "Urheiluharrastuksista Keski-Suomessa puoli vuosisataa sitten". "Kamppailuja ei pidetty niinkään mieskohtaisina", hän kirjoittaa. "Päinvastoin kohotti se koko 'puolkunnan' arvoa, jos oma mies sattui voittamaan. Siitä ylpeiltiin seuraavissa pidoissa,

kirkkomäellä ja markkinoilla, aina siihen saakka, kunnes toisen kylän tai pitäjän mies kykeni mestaruuden riistämään. Palkinnoksi voittajalle annettiin tavallisimmin kannu viinaa, oikeata omatekoista."

Nuo ajat eivät ole niin kaukana takanapäin kuin ehkä luulemme. Loppuseremoniana tikanheiton voittajakolmikolle kuvista päätellen ojennettiin ehta, korkkaamaton pikku sorbus, maestrolle kokonaista kolme kappaletta. Paitsi niissä yksissä kisoissa, joissa "palkintosoppia ei Vikille Alkosta myyty koska mainio kisaemäntä oli liikaa trokarin näköne".

Tikkakisassa on oivallista tulosten selkeä hajonta. Aina eivät kaikki kilpailijat ole selvinneet edes karsinnasta (vrt. selitykset). Toisaalta kärki on sitäkin timanttisempi. Nykypolvellakin on tekemistä kahdeksansien kisojen mestarin, Mällin, lukemassa hermojaraastavalla viimeisellä kierroksella: 42 p. Tai nuoremman polven tähden, Maken, viiden kierroksen yhteistuloksessa: 186 p. Jos kyseessä olisi kansainvälinen ammattilaislaji, miestä olisi jo viety rapakon taa.

TULOKSET JA TULKINTA

Toistaiseksi olen johtanut empiiriset päätelmäni lähdekriittisesti utenttisista, itse löytämistäni primääridokumenteista (joiden luovuttamisesta Suomen Urheilumuseoon neuvotellaan paraikaa veteraanien kanssa). Kisalehden vanhakantaisen tarkka ja savolaismaisen vivah-eikas kuvaus antaa kuitenkin mahdollisuuden myös joihinkin histo-iateoreettisiin yhteenvetoihin.

Aloitettakoon kisajuomasta. Klassisen strukturalismin tunnetuksi-ekemän polaarisen (binaarisen) mallin näkökulmasta, mikä malli Claude Lévi-Straussin mukaan on tyypillistä niin sanotulle "villille jattelulle", kyse olisi tässäkin jonkinlaisesta hapuilevasta, vaistonva-aisesta hedelmällisyysseremoniasta. Sen toteemin (SUURI PIHLAJA) iittyminen feminiiniseen kasvi-, eikä -eläinkuntaan, viittaa kisojen ja ehkä laajemminkin kansanmentaliteetin salattuihin matriarkaalisiin uonteisiin.

Tämän kanssa on tosin ristiriidassa se, että kuu (kuten esimerkiksi Brasilian timbira-intiaaneilla, Hye-Kerkdalin mukaan) ei näyttele cisassa minkäänlaista roolia, jos ei juuri miehinen aurinkokaan. Olisi ielä selvitettävä muistavatko veteraanit minkäänlaisia jäänteitä ma- idollisesta muissa yhteyksissä harjoitetusta paikallisesta, ehkä vai- eastikin tunnistuvasta tai naamioidusta kuu- tai yökultista.

Jo tällä näytöllä kuitenkin huojentuneena kiistan Marko Tapion ähes samasta kansatieteellisestä aineistosta johtaman maskuliinisuus-eesin liian yksipuolisena. Hänen kuvaamansa saarijärveläinen mies-inki – "joka syltä kaulaa istuu rakkaassa veljesrenkaassa jossakin – cuka sen tietää" – ei jää ainoaksi totuudeksi.

Artikkelini kansainvälisessä osassa pyrin tekemään tarkempia vertailuja mm. klassisiin zulujen jalkapalloa (Scotch) ja Alaskan Point Hopen inuiittien baseball-peliä (Vanstone) käsitteleviin heimo- ja ikkulturaatitutkimuksiin.

Ränssin tikkakisasta on Roger Caillois jo ehtinyt todeta kirjansa "Les Jeux et les Hommes" (1958) norjalaisen painoksen jälkisanoissa, että missään hänen tuntemassaan pelissä tai leikissä ei ole näin luon- evalla ja tasapainoisella tavalla kyetty yhdistämään hänen eritte- emiään leikin neljää perusosaa: *alea* (sattuma), *agon* (kamppailu), *nimicry* (vehtaus) ja *ilinx* (huimaus). Tässäkö nyt olisi urheiluväen iitkään etsimä myyttinen kuningaslaji?

Ennen kuin otan kantaa kiperään kysymykseen onko kuvattu ilmiö urheilua (Pälsi), tarkennan hieman tulkintani episteemisiä ehtoja. Tulokseni ovat näet paradigmaattisesti sidoksissa niihin johtopäätelmiin, joihin taannoin päädyimme keskustelussa emeritusprofessori Mauno Jokipiin kanssa Jyväskylän yliopiston kirjaston kuppilassa muutamien nuorempien historiantutkijoiden läsnäollessa. Aiheena oli teoreettisen tutkimuksen spekulatiivinen elementti, jonka Jokipii ytimekkäällä suomella kiteytti "leikinlaskuksi".

Tällä hän tarkoitti J.A. Hollon klassista käsitystä siitä, kuinka juuri huumori "edellyttää terävää silmää todellisuuden havaitsemiseen". Kaskuilulle ominainen "älyllinen liikkuvaisuus", "kepeä lento" ja jo mainittu "terävä näkemys" tekevät sen osaavissa käsissä "erinomaisen soveliaaksi" paitsi Hollolle itselleen rakkaassa "kasvatustyössä" myös kaikissa muissa korkeatasoisissa älyn toiminnoissa.

Tikkakisaa voi pitkästi ja hauskesti eritellä "urheiluna" sanan eri vivahteissa. Mutta vain myös-urheiluna, sillä syvemmältä juoneltaan se ehkä sittenkin noudattaa jotakin aivan muuta koodia, kuten Suomen ensimmäisen jääkiekkokullan juhlintakin. Nimittäin yhtäältä myyttistä ja uskonnollista (caillois'laisen "pyhän sosiologian" mielessä) merkityksen ja läsnäolemisen hakua, toisaalta perinteistä karnevalistista kansanjuhlaa, jolle on tyypillistä niin "groteski realismi" (vastakohtana "klassisismille") kuin kuvien, riittien ja speaktaakkeliin "syvä ambivalenssi" (Bahtin jälle, eikä syyttä).

Karnevaalin, urheilun, rock'n'roll-elämän ytimessä, yhtä kaikki, silloin kun ne nousevat käsitteensä mittaisiksi, piilee sekulaarin ja arkisen ajan tuhoaminen (sekä työ- että vapaa-ajan lineaarisessa muodossa) – kuoleman ja uudestisyntymisen riitti. Sitä me niistä haemme. Maaaaa...ali! Näitä rituaaleja pitää kirkko yllä omalla tavallaan, mutta yhtä lailla niitä varjelivat keskiajan kisällien ja teinien

sociétés joyeuses, fool-societies, eli kuten me nykyisin sanomme – urheiluseurat.

Anakronismia, väärää ajoitusta, olisi katsella pelkän "urheiluhistorian" putkinäöllä kaiken sen perään, missä ihminen historiansa varrella on liikkunut, kisaillut ja voimiaan koetellut tai hauskanpidolla itseään virkistänyt. "Urheilun maailmanhistoriaa" (Diem ja kump-panit) ei ehkä olekaan. Voi tulla aika, jolloin huomataan, että urheilu oli pitkään vain peitenimi ihmisten ruumiilliselle ilolle ja juhlantajulle. Mutta parempi niinkin kuin ei mitään.

(Valokuvat: "Hikipierun" arkisto)

KIRJALLISUUTTA

Bahtin, M. "Rabelais ja Gogol. Sanataide ja kansan naurukulttuuri", teoksessa Bahtin, Kirjallisuuden ja estetiikan ongelmia. Moskova 1979, 505–518.

Bale, J. "Racing towards Modernity: A One-Way Street", The International Journal of the History of Sport, 2/1993, 215–232.

Davis, N.Z. "Reasons of Misrule", teoksessa Davis, Society and Culture in Early Modern France. Stanford 1975, 97–123.

Diem, C. Weltgeschichte des Sports und der Leibeserziehung. Stuttgart 1960.

Hollo, J.A. Kasvatuksen teoria. Porvoo 1949.

U.K. "Urheiluharrastuksista Keski-Suomessa puoli vuosisataa sitten", Suomen Urheilulehti 20/1913.

Lévi-Strauss, C. La Pensée Sauvage. Paris 1962.

Pälsi S. Pohjankävijän päiväkirjasta (1919). Keuruu 1982.

Russell, C. "The Life Tree and the Death Tree", Folklore 1/1981, 56–62.

Tapio, M. "Purkautuminen", teoksessa Tapio, Novelleja. Porvoo 1954.

"Vanhaa ja uutta suomalaisista urheilusanoista", Suomen Urheilulehti 1916/17.

"Vieläkin 'urheilija'-sanon väärinkäytöstä", Suomen Urheilulehti 1914/1915, 7–8.